

ŽIŽKA PŘED PRAHOU

Petr Čornej

Byla to scéna, která ještě po staletích působí svým patosem. Ve čtvrtek 14. září 1424, v den Povýšení svatého Kříže, se do Žižkova ležení na Špitálském poli u Libně dostavila pražská delegace, která s obávaným válečníkem smluvila podmínky pro uzavření míru. Působivou kulisu pro jednání obou znepřátelených husitských stran tvořily na západě pevné hradby pražského souměstí, na jihu pak ohraničoval jeviště dramatických rozhovorů táhlý hřeben, zakončený skalisky Vítkovy hory, němeého svědka slavného Žižkova vítězství nad Zikmundovými křižáky 14. července 1420. Snad již tehdy se výraznému vrchu nad Prahou říkalo Žižkov,¹ tedy paradoxně jménem hejtmána, který se na sklonku léta 1424 rozhodl Prahy vojensky zmocnit a potrestat ji za spojenectví s umírněnou utrakvistickou a katolickou šlechtou. Z válečnickova pohledu se hlavní město, které roku 1420 pomohl ubránit proti několikanásobné přesile nepřátel a jež ho v prosinci 1421 opětovně vítalo jako zachránce, dopustilo zrady volající po pomstě. Zůstává ovšem otázkou, zda by slepý (či téměř slepý) vojevůdce mohl pražské souměstí dobýt. Ani koncentrace jeho východočeských bojovníků, podpořených oddíly z Klatov, Žatce, Loun i dalších obcí (Tábor sledující se znepokojením vzestup

1 První prokazatelný doklad pojmenování Vítkovy hory novým označením *Žižkov* pochází sice až z roku 1427, ale známá *Husitská kronika* Vavřince z Březové umožňuje interpretaci, že se názvu začalo užívat již dříve, záhy po bitvě. Viz Čornej 1987, s. 144; Fontes 1893, s. 389.

Žižkovy moci své sbory k Libni nevyslal), by nestačila k úspěšnému útoku na pražskou fortifikaci. Žižka proto musel takřka jistě počítat s podporou svých přívrženců uvnitř pravobřežní Prahy.²

Krvavá konfrontace mezi dvěma husitskými směry se však nekonala. Ve chvílích, kdy celá země upírala své zraky k hlavnímu městu, ustoupily emoce střídavějšímu uvažování. Výsledkem byl mír, který alespoň načas odstranil napětí mezi Žižkovými radikály a pražany. Sám slepý válečník se sice netajil jistou skepsí (pronesl prý, že *toho míru bude tak dlouho jako po smieření u Konopiště roku 1423*), nicméně odhodlání dodržet sjednané smlouvy bylo manifestováno více než okázale. Obě strany se zaručily respektovat dohodu pod nezvykle vysokou pokutou 14 000 dobrých (tj. předrevolučních) grošů, navíc na paměť smíření byla snesena (bud' na Špitálské pole nebo ke klášteru sv. Ambrože na linii mezi Starým a Novým Městem pražským) vysoká hromada kamení, jímž měli být ubiti všichni, kteří by úmluvu porušili.³ Byl to srozumitelný odkaz na *Starý zákon* (Bibli svatá 1613/1922), tak blízký Žižkovu uvažování a cítění. V 5. knize Mojžišově se praví, že bude ukamenován každý, kdo se pokusí odvést lid od Hospodina, který vyvedl Židy ze země egyptské (Deuteronomium 13, 10). Snad si i nejslavnější husitský válečník připadal trochu jako Mojžiš, když v září 1424 alespoň formálně obnovil jednotu husitských sil. Posílen tímto vědomím vytáhl v čele svého vojska na Moravu, kam ale už nevstoupil. Ve středu 11. října zemřel při obléhání Příbyslavi.

Dramatický příběh rozlíceného Žižky, toužícího potrestat zrádnou Prahu a na poslední chvíli zastaveného v hrůzném úmyslu, zákonitě přitahoval pozornost moderních českých beletristů. Jejich zájem o tuto látku gradoval v období vrcholícího národně romanticky zbarveného historismu, tedy v průběhu druhé poloviny 19. a na počátku 20. století.⁴ Nemá tu smysl uvádět všechny autory, kteří přitažlivé téma zpracovali. Pouze namátkou uvádím povídku *Žižkova dcera* od Koldy Malinského (pseudonym Josefa Laciny, 1883), epickou báseň Otakara

2 K širším souvislostem Žižkova rozhodnutí ovládnout Prahu nověji Bartoš 1965, s. 195–198; Smahel 1969, s. 180–184 a 1993, s. 150–152; Čornej 2000, s. 336–340.

3 Žižkův skeptický výrok zaznamenávají kupř. *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu*, ed. František Šimek, Praha 1937, s. 48. Tam také údaj o hromadě kamení u sv. Ambrože. Na Špitálské pole klade mohyly *Kronika tzv. Starého kolegiáta pražského*, který uvádí též vysokou finanční záruku za porušení příměří. Viz Fontes VII, s. 30–31. Na Špitálsko umístí uji kamennou mohyly mimo jiné též Václav Hájek z Libočan (Hájek 1541, list 401^a) a J. F. Beckovský (Beckovský 1700, s. 717).

4 K obrazu husitské doby v české beletrii 19. století především Kraus 1924 (průběžně dle rejstříku); Sborník Žižkův 1424 – 1924 (zejména studie Miloslava Hýska, Karla Engelmüllera a Jaroslava Kvapila); Kavka 1953, zvláště s. 107–174; Schmidt 1969; Rak 1994, s. 51–63; Čornej 1991, s. 121–141 a v tisku.

Červinky *Jan Žižka z Kalichu* (Červinka 1875), Vrchlického báseň *Žižka před Prahou* (Vrchlický 1899) a slavného *Žižku* z pera Svatopluka Čecha (Čech 1880). Všechny uvedené tituly souznějí s obdivem k aktualizovanému odkazu husitů a husitství, jak je přinesla léta státoprávního zápasu a táborového hnutí. Obliba scény pak doznívala hluboko ve 20. věku, jak dokládá báseň Jana Rokyty (vl. jm. Adolf Černý) *Žižka před Prahou* (Rokyta 1926) či *Husitská kronika* M. V. Kratochvíla (Kratochvíl 1956).

Frekvence sledovaného tématu není překvapující, uvědomíme-li si jeho aktualizací potenciál. Příběh roztržky mezi husitskými proudy nekončí bratrovražedným bojem a zničením hlavního města království, nýbrž takřka pohádkově – usmířením, obnovením dřívější jednoty a vojenským tažením proti společnému nepříteli. České společnosti poslední čtvrtiny 19. století nabízel historický příběh nejedno poučení i recept na zklamání, s nímž se chtíc nechtíc musela vyrovnávat. Po roce 1874, kdy jednotu českého národního tábora byla minulostí a politická scéna se definitivně rozštěpila na staročechy a mladočechy, nevyhlížely poměry zrovna růžově. Mnoha lidem, myšlenkově zakotveným v obrozenském klimatu, se zdálo, že proces diferenciacie české politiky uškodí národním zájmům, neboť pouze společnost spojená jednotným programem a vedená schopnými individualitami může uspět ve svém snažení. Z tohoto aspektu pochopíme závěrečný verš Čechova *Žižky* (*Jménem Páně, dítky – do Moravy!*) i Červinkovu touhu po moudrém státníkovi, schopném sjednotit národ. Básník neváhal k české společnosti promluvit Žižkovými ústy:

Bůh, národ, vlast' buď vaším heslem!
Jen svornost, Bože! mocný, velký svatý,
jen tu ctnost vlož do prsou mého lidu...

(Červinka 1875, s. 108)

O pouhé čtyři roky tak Červinka předjal pojetí Jana Žižky, s nímž vystoupil historik a staročeský politik V. V. Tomek na stránkách čtvrtého svazku *Dějepis města Prahy* a v monografii *Jan Žižka*. Také on, jako člověk spjatý s původními obrozenskými snahami, snil o obnově ztracené národní jednoty a ideálním politickém vůdci, jehož rysy (uvážlivý rozhled, otcovský přístup, uměřenost a odpor ke krajním řešením) promítl do svého pojetí Žižky, jehož Palacký naopak vykreslil jako fanatika postrádajícího vědomí širších souvislostí.⁵

Bylo by s podivem, kdyby lákavý příběh Žižky před Prahou pominul Alois Jirásek, který dospíval v ovzduší táborového hnutí a jenž vždy chápal národní

5 K Tomkovu pojetí Žižky Rak 1981, s. 193–196; Čornej 1993, s. I–XII. O Palackého portrétu Jana Žižky z Trocnova naposledy Kofalka 1998, zvláště s. 348–355; Čornej 1999, s. 123–137.

jednotu jako předpoklad naplnění politických a kulturních požadavků české společnosti. Výmluvně o tom svědčí odsudek národní nesvornosti a omezených frakčních i individuálních zájmů v díle *Proti všem*. Zkoumané téma se však u Jirásky objevuje poměrně pozdě, až roku 1903 v dramatu *Jan Žižka* (premiéra 4. července téhož roku v pražském Národním divadle, první repríza hned následující den, kdy byl položen základní kámen k pomníku mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí), příznačně dedikovaném Václavu Vladivoji Tomkovi k 85. narozeninám. Tomek se narodil 31. května 1818 v Hradci Králové a byl, jak známo, Jiráskovým učitelem historie na pražské filozofické fakultě. Plodný prozaik si Tomka jako vědce nesmírně vážil a v některých svých pracích (*Slavný den*, *Mezi proudy*) se přímo opíral o jeho díla.⁶ Bylo tomu tak rovněž v pojetí Jana Žižky. Obraz husitského vojevůdce v románu *Proti všem* i v dramatu *Jan Žižka* zřetelně prozrazuje vliv Tomkův. Rozvázný a moudrý politik i voják je nesobeckým člověkem, který se těší mezi husity přirozené autoritě.

Je téměř zbytečné upozorňovat, že Jirásek proslul jako skvělý znalec historické reality, jíž se snažil přidržet ve svých dílech. V dramatu *Jan Žižka* (srov. Janáčková 1987, s. 347–348, 350–352) vylíčil, ve shodě s dějinnou skutečností, důvody, které někdejšího trocnovského zemana přiměly k rozhodnutí oblehnout a dobýt Prahu. Byly jimi usnesení svatohavelského sněmu, na němž vznikla 1. listopadu 1423 aliance umírněných kališníků (včetně pražanů) a katolíků, namířená proti Žižkovi, a dále krvavá bitva u Malešova (7. června 1424), kde nepřemožený hejtmán rozdrtil koaliční vojsko, ale v níž zahynul jeho zeť Ondřej (někdy uváděný též jako Jindřich) z Dubé. Dobové prameny sice naznačují, že pán z Dubé bojoval proti vlastnímu tchánovi, ale Jirásek (v souladu s Tomkem) usuzuje, že Ondřej stál na Žižkově straně. Kromě těchto objektivních příčin přistupuje jako motiv hejtmanova počínání vzpomínka na dvojnásobnou záchranu Prahy před křížáky: *Praho! Praho! Tak tě zavedli, tak jsi se ponížila! Nač jsme tě zachránili, nač bránili! Proto, abys upadla v prach před sluhy svého nejukrutnějšího nepřítele, abys zapřela věrné bratry a spojila se i s krvavými vrahy – proti svým?* (Jirásek 1955, s. 91) Žižkovo váhání a konečné rozhodnutí, jímž Praze odpouští předchozí zradu, je vyvrcholením celého dramatu končícího vojevůdcovými pádnými větami: *At' neželím a bratří, že jsme tě, Praho, znovu zachovali. Ale pro boží boj! Bojujati jej v jednotě a dokončiti jej! /Podtrhl P.Č./ Bratři Pražané, až všechno smluvíme, vytrhneme ihned na Moravu, zachrániti ji. A cestou stavíme se nejdřív u Příbyslavi.* (Jirásek 1955, s. 110) Úplně poslední slova však patří muži, který Žižku o nutnosti uchránit hlavní město a obnovit

6

Na poměrně pěkný vztah mezi Tomkem a Jiráskem, nezvyklým u nepřístupného vysokoškolského profesora, několikrát upozornila Jaroslava Janáčková (Janáčková 1987, s. 31, 40, 124, 165, 166, 173, 209, 214, 227, 239, 250, 347). Téma samo by si však žádalo samostatnou studii.

jednotu husitských sil přesvědčil, Janu Rokycanovi: *Jak radostně tě Praha pozdraví!* (Jirásek 1955, s. 110) Překonání rozkolu se přece jen zdařilo. Nepochybně skvělý příklad pro moderní českou společnost, jejíž názorovou roztržičnost dokládalo na počátku 20. století množství politických stran a straníček!

Žádný z moderních českých spisovatelů, jejichž jména se zde objevila, nepochyboval, že hlavní zásluhu na záchraně Prahy a změně Žižkova postoje měl Husův žák Jan Rokycana. Fiktivní dialog mezi pražským knězem a slepým válečníkem dodává také básním, povídkám i Jiráskovu dramatu náležitou gradaci. *Ted' s hradeb všechna Praha hledí v zármutku nanovo sem k Libni, na Špitálsko, na totachy a pušky, tarasnice na ni namířené a marně obracíme zraký své po Vítkově hoře, neb ten, jenž Prahu zachránil, přišel sám ji zničit... A bude Praha pustá jako Německý Brod, po jehož ulicích teď vlci bloudí a psi divočelí. Rozbořen bude hrad svatého Václava, velebný jeho kostel, rozbořena bude kaple Betlémská, zvony nezazvoní, mrtvá bude Praha, hlava, matka českých měst, působivě deklamuje Jiráskův Rokycana (Jirásek 1955, s. 107–108).*

Tvrzení o Rokycanovi jako vůdčí osobnosti pražské delegace pověřené jednáním s neústupným Žižkou však zachoval jediný a ne zcela věrohodný pramen. Je jím *Historia Bohemica* (Historie česká) slavného italského humanisty Eney Silvia Piccolominiho, pozdějšího papeže Pia II., známého odpůrce husitství a politického protivníka Jiřího z Poděbrad.⁷ Ani toto stylisticky podmanivé dílo, sepsané roku 1458 na základě znalosti českých kronik i s užitím korespondence a rozhovorů s pamětníky husitské revoluce, neprozrazuje o smíření žádné podrobnosti (srov. Šmahel 1998). Podstatně větší prostor zaujímá na jeho stranách dlouhý fiktivní monolog, který Enea Silvio vložil Žižkovi do úst podle vzoru antických spisovatelů. Slepý válečník v strhující řeči, pronášené z vinného sudu, dokáže přesvědčit své bojovníky o nutnosti oblehnout Prahu (Enea Silvio 1998, s. 134–135). Teprve poté se zjevuje Rokycana. *Byl už proslulý a vážený muž, když Žižka obléhal Prahu. Vyšel tedy se souhlasem měšťanů, odebral se do tábora a smířil Žižku s městem.* (Enea Silvio 1998, s. 136–137) Toť vše.

Jak krásný prostor poskytly dvě citované věty pro následnou beletrizaci události! Václav Hájek z Libočan jej, přes své nesporné fabulační schopnosti, nevyužil, Rokycanu v dané souvislosti nejmenoval a přidržel se podání *Starých letopisů českých*. Sám doplnil pouze údaj o Žižkově slavnostním uvítání v Praze po uzavření míru na Špitálském poli (Hájek 1541, list 401^a). Hájkův následovník a pokračovatel J. F. Beckovský oba motivy o sto šedesát let později spojil. Žižku

7 Poslední vydání díla zpřístupňuje originální latinské znění a moderní novočeský překlad. Viz Enea Silvio 1998.

přesvědčí o potřebě dohody výmluvný Rokycana, a úspěšný válečník po slavném vjezdu do pražského souměstí odpustí jeho obyvatelům veškerá provinění, kterých se vůči němu prohřešili (Beckovský 1700, s. 717). Díky Eneovi, Hájkovi a Beckovskému, jejichž zpracování českých dějin patřila k nejčtenějším, zakotvil příběh o Rokycanově zprostředkování v českém historickém vědomí natolik, že je uznáván jako nesporný dějinný fakt. Moderní beletrie jej pouze zpopularizovala.

Náležité oporu jí roku 1850 dodal Palackého autoritativní výklad v *Dějinách národu českého v Čechách a v Moravě*. Velký historik domyslně Eneova slova a z Rokycany učinil mluvčího delegace, kterou k Žižkovi vyslaly pražské městské rady a litevský kníže Zikmund Korybutovič, jehož husité pražského směru považovali od léta 1424 za svého politického reprezentanta (Palacký 1939, s. 486–487). S největší pravděpodobností tomu tak skutečně bylo. Nicméně badatelská skepse se nezastavila ani před Palackého názorem. Jako první z českých historiků vyjádřil drobnou pochybnost o Rokycanově úloze V. V. Tomek. Nikoliv ale ve své knize o Žižkovi, nýbrž v čtvrtém svazku *Dějepisů města Prahy*, kde napsal, že při jednání o míru podařilo se „přý zvláště knězi Janovi Rokycanovi“ (podtrhl V. V. T.) obměkčit obávaného hejtmana (Tomek: Dějepis..., 1879, s. 309). Tomkovu sotva znatelnou skepsi prohloubil v letech 1898–1899 mladičský Zdeněk Nejedlý, tehdy student historie na filozofické fakultě české univerzity. Nejprve ve své přednášce, proslovené za Tomkovy přítomnosti, a posléze v Muzejníku, kde se pokusil vyvrátit podstatu Eneovy zprávy. Podle *Žalob na Rokycanu*, jichž se jednadvacetiletý Nejedlý dovolával, to byl právě tento pražský kněz, kdo vášnivou agitací přiměl pražany k pronásledování Žižkova vojska, které jim pak uštědřilo u Malešova porážku, již zaplatilo životem na 1400 mužů (It. contra Ziskam ad Malešov expulit multos viros, ubi interfecti sunt plus quam mille cum CCCC^{tis} viris) (Nejedlý 1899, s. 528). Tomek příčinlivého studenta za přednášku pochválil (*Dalo vám to práci!*), avšak Nejedlého tvrzení, že Rokycanovo protižižkovské jednání v červnu 1424 a usmiřovací postoj v září téhož roku dávají „sice smysl logický, ne však historický“, se v odborné produkci příliš neujalo. Mladý badatel totiž proti sobě příliš vyhocené postavil řeč *Žalob* a podání Eneovo, které označil za „stylistickou okrasu“, již je třeba vyloučit „z životopisu Rokycanova vůbec“ (Nejedlý 1899, s. 529). Přesto jeho skepse nalezla několik pokračovatelů, nejnověji Jaroslava Boubína (Krofta 1911/1946, s. 182; Boubín 1997, s. 12).

Ve prospěch správnosti Eneova údaje o Rokycanově zprostředkování svědčí ale několik závažných skutečností. Rudolf Urbánek, vynikající znalec husitství a Nejedlého spolužák z Gollova semináře, upozornil na zprávu z roku 1461, zcela nezávislou na Eneově *Historii*. Obsahuje ji *Žaloba na Rokycanu*, chovaná v petrohradském rukopisu, v němž pasáž o Malešovu končí slovy „et postmodum cum Zischka ut traditor composuit“ (Urbánek 1925, s. 61). Tuto formulaci lze vyložit pouze jednoznačně: po malešovské bitvě se Rokycana

„dohodl s Žižkou jako zrádce“. Krátce po Urbánkovi otiskl Jaroslav Prokeš podobný citát z rukopisu Vatikánské knihovny (Prokeš 1926, s. 717–719).⁸ To vše následně vedlo Josefa Pekaře, aby ve svém monumentálním spise o Žižkovi vykreslil události na Špitálském poli strhujícím způsobem, když jako protihráče fanatického vojevůdce postavil rozvážného Jana Rokycanu, který jménem Prahy přinesl seriózně míněnou nabídku ke smíru.⁹

Pekařovi však kupodivu unikla okolnost, která by jeho tvrzení dodala na váze. Nepřehlédli ji ale Pekařův oponent F. M. Bartoš (Bartoš 1924, s. 2–9), žel, bez vyvození patřičných interpretačních důsledků. Po 29. červnu 1424, kdy do Prahy dorazil jako „požádaný král“ kníže Zikmund Korybutovič, došlo k výměně staroměstské rady odpovědné za protižižkovskou linii a katastrofu u Malešova. V nové radě zasedlo osmnáct konšelů, z nichž pozornost budí osm jmen: Matěj Smolař, krejčí Václav Hedvika, Jan z domu U tří konví, Kliment Krček, Matěj z domu U bílého jelena, Matěj od Hřebenů, švec Maněk a Svojše, ztotožňovaný většinou badatelů se Svojšem ze Zahrádky, původně nižším šlechticem z Písecka. Sedm těchto mužů nalézáme, jistě nikoliv náhodou, také v radě vzešlé v dubnu 1427 z převratu, který na Starém Městě připravil se svými přívrženci Jan Rokycana, odmítající kompromisní a umírněným kališníkům nakloněnou politiku Zikmunda Korybutoviče. Osmý člen rady, Svojše ze Zahrádky, byl tehdy pražským vojenským hejtmánem, jenž výrazně přispěl ke zdaru celé akce.¹⁰

Dvě významné historické události, usmíření Prahy se Žižkou v září 1424 a dubnový převrat roku 1427, nesporně mají společného jmenovatele. Je jím personální složení skupiny staroměstských politiků, úzce spolupracujících s Rokycanou. Václav Hedvika, Matěj Smolař i další jejich stoupenci hodnotili v létě 1424 součinnost Prahy s umírněnou kališnickou a katolickou šlechtou jako zásadní chybu, která se může kdykoliv obrátit proti nejvlastnějším zájmům pražského souměstí. Malešov byl pro ně zlomovým bodem poznání. Deziluze, zavládnuvší v pražských ulicích po malešovské porážce, pak vynesla tyto rozhodně smýšlející husity k moci. Pro Korybuta to muselo být nemilé překvapení. Některé z konšelů totiž znal ze svého dřívějšího pražského působení¹¹ a nyní ho zaskočily jejich radikální postoje, jež nesdílel. Proto také litevský kníže hned v roce 1425 opětovně vsadil na nejumírněnější utrakvistické křídlo, jehož představitel jmenoval do staroměstské rady. Pokračujícími snahami o dohodu s kon-

8 Soupis známých žalob na Jana Rokycanu i s výčtem edic zveřejnil Pavel Spunar (Spunar 1995, s. 160, 182–183 a dále dle rejstříku).

9 srov. Pekař 1930, s. 161–162 a 1933, s. 161–162. Již dříve učinil autor náběh tímto směrem ve studii *Jan Žižka* (Pekař 1924, zvláště s. 426).

10 Seznamy staroměstských rad z let 1424 a 1427 sestavil V. V. Tomek (Tomek 1881, s. 70–71). Ztotožnění Svojšeho, držitele domu na pozdějším Židovském městě (čp. 71), se Svojšem ze Zahrádky učinila kupř. Hana Pátková v edici *Berní knihy Starého Města pražského 1427–1434* (Praha: Scriptorium 1996, s. 315).

zervativními husitskými šlechtici a katolickou stranou však 17. dubna 1427 přivodil svůj pád.¹²

Co z nastíněné rekapitulace vyplývá? V září 1424 byl na Špitálském poli u Libně podniknut z iniciativy vlivného jádra staroměstské rady a Jana Rokycany pokus o těsnější spolupráci pražanů s Žižkovým vojenským svazem a posléze i tábory. Tento proces dočasně zastavila Žižkova smrt a následné spory mezi jednotlivými husitskými směry. V Praze tak úřady opět ovládlo konzervativní husitské křídlo, ochotné uzavřít dohodu s katolíky. Trvale však uspět nemohlo.

Jednou z příčin nejistého postavení umírněných husitů v hlavním městě byl právě libeňský mír, jehož text se, bohužel, nedochoval. Nedůvěřivý Žižka, roztrpčený účastí Prahy v svatohavelské koalici, se jistě nedal snadno uchlácholit sliby zástupců hlavního města. Potřeboval určité záruky, že se nepřátelský postoj Prahy nebude opakovat. Zdá se být proto nepochybné, že s uzavřením libeňského míru souvisela opatření přijatá staroměstskou radou 23. září 1424. Konšelé tehdy svým výnosem potvrdili starší nálezy, postihující emigrovavší či vypuzené měšťany z řad katolíků a přívrženců krále Zikmunda Lucemburského. Jejich nemovitosti, zkonfiskované v letech 1420–1421, byly s konečnou platností zabaveny a obráceny k prospěchu obce. Radní si rovněž vymínili, že mohou zkonfiskovaný majetek užít k náhradě škod, prodat nebo darovat (Palacký 1873, s. 360–362). S prodejem nemovitostí, který se týkal především domů (na Starém Městě jich bylo zkonfiskováno kolem 330), se také vzápětí začalo.¹³ Zároveň ustanovení obsahovalo zastravovací článek, jenž hrozil vyhnáním z města každému, kdo by se přimlouval za návrat emigrantů. Minimálně osm osob bylo ihned vypovězeno. Staroměstští konšelé dávali nekompromisními kroky najevo, že cesta do před-revolučních časů není myslitelná. Obdobné výnosy vyhlásila také rada Nového Města pražského. Rozprodej konfiskátů i další rozhodnutí, jejichž zmatený ohlas čteme v Hájkově *Kronice české* (Hájek 1541, list 401^a), přirozeně posílily pozice upřímných husitů, poněvadž noví majitelé domů a dalších nemovitostí nehodlali v žádném případě připustit obnovu statu quo z doby před výbuchem revoluce.

Staroměstská rada překročila v září 1424 pomyslný Rubikon a její tehdejší přední členové museli od této chvíle hájit hospodářské a politické změny, které revoluce v pražském souměstí přinesla. Matěj Smolař, Václav Hedvika, Václav od Kaprů, staroměstský kancléř (protonotář) Mikuláš Humpolec, který se ujal

11 V době prvního Korybutova pražského vládařství roku 1422 zastávali konšelský úřad Pecha valchář, Mikeš Ryšlavý, Václav Litochleb, Václav od Kaprů, krejčí Václav Hedvika, Jan z domu U ruky, Václav Holec a Matěj od Hřebenů, kteří byli členy rady od léta 1424 (viz Tomek 1881, s. 69).

12 K okolnostem a příčinám pražského převratu 17. dubna 1427 nejnověji Boubín 1982, s. 219–232; Šmahel 1984, zvláště s. 154–156 a 1993, s. 188–189; Grygiel 1988, s. 99–104.

13 K tomu viz Tomek 1866, s. 150, 183, 201, 221, 222; Čelakovský 1920, s. 205; Vlk a kol. 1997, s. 256–263.

funkce právě roku 1424, a později též Jan Velvar obtížný úkol pod ideovým vedením Jana Rokycany plnili. Kdykoliv vyvstalo nebezpečí restauračních náběhů, jako tomu bylo v dubnu 1427, okamžitě se postavili proti. Na jejich bedrech také spočinula obrana zájmů husitské Prahy při jednáních o právní legalizaci revolučních výsledků v letech 1434–1436. Po Rokycanově vynuceném útěku z Prahy na jaře 1437 se zhroutilo i postavení této skupiny. Její představitelé byli v lednu 1438 zajati, internováni (Smolař dokonce roku 1440 popraven) a k moci se vrátili až v září 1448, po dobytí Prahy Jiřím Poděbradským (přehledně Vlk a kol. 1997, s. 240–247).

Ačkoliv opatření, uskutečněná z vůle pražských konšelů, vycházela vstříc důsledným pražským husitům, bylo jejich cílem uklidnit též Žižku, který musel pochopit, že návrat před rok 1420 nepřichází v úvahu. Ostatně slavný vojevůdce pobýval tehdy v Praze, kde připravoval tažení na Moravu a zároveň dostával zprávy o probíhajících jednáních mezi katolíky a husity ve Zdicích.¹⁴ Ještě před ukončením zdických rozhovorů, krátce (snad následující den) po svatém Václavu vytáhl na Moravu. Spolu s ním se vypravily do pole pražský sbor Zikmunda Korybutoviče, kontingent umírněných husitů pod velením Diviše Bořka z Miletínka a tábořský oddíl Mikuláše Sokola z Lamberka. Vzhledem k přetrvávající vzájemné nedůvěře však každé vojsko operovalo relativně samostatně. Žižka dal před přímým postupem na Moravu přednost obležení Přibyslavi, k níž v příjemném podzimním počasí dorazil asi 6. října. Zbývalo mu pět dní života...¹⁵

Analýza složení staroměstské rady v létě 1424 nepřímo, ale přesvědčivě podpořila správnost údaje o Rokycanových zásluhách na změně Žižkova postoje a uzavření libeňského míru. Současně také znovu doložila skvělou historickou intuici Aloise Jiráska, jenž se neohlížel ani na dílčí pochybnosti V. V. Tomka, ani na mínění svého obdivovatele Zdeňka Nejedlého a v dramatu *Jan Žižka* přiřkl Janu Rokycanovi úlohu, která mu historicky skutečně náležela. Je s podivem, že tak učinil pouze na základě narativních pramenů, nikoliv rozbořen údajů obsažených v pátém svazku Tomkova *Dějepisů města Prahy*. Zřejmě jej takový postup ani nenapadl. V Jiráskově dramatu o Žižkovi vystupují sice předáci staroměstské a novoměstské obce (Šimon od Bílého lva, Vaněk Pivo, Prokop Závada, Václav Hedvika, Pavel z domu rychtářova), avšak jejich podíl na zářijovém dění roku 1424 byl, pochopitelně s výjimkou Václava Hedviky, nezřetelný, poněvadž v daném období nezastávali klíčové úřady. Sotva proto mohli být členy delegace vyslané k Žižkovi na Špitálské pole. Ostatně v dramatu samotném jsou

14 O Žižkově pobytu v zářijové Praze viz Tomek: *Žižka* 1879, s. 201. K zdickým dohodám naposledy Macek 1958, s. 195–212; Šmahel 1993, s. 152–158; Čornej 2000, s. 340.

15 Datum počátku tažení podle *Kroniky tzv. Starého kolegiátu pražského*, kde i údaje o složení výpravy (Viz Fontes VII, s. 31). O obležení Přibyslavi 6. října 1424 viz Beckovský 1700, s. 717. Jím uváděná relace odpovídá času potřebnému k přesunu vojska od Prahy k Přibyslavi.

jejich role pouhé „čurdy“, omezené na výkřiky (*Bože!*), projevy souhlasu či nesouhlasu (*Ne! Ne, ne!*) a drobné vysvětlující komentáře adresované publiku (Jirásek 1955, s. 99, 101, 102).

Vzhledem k mimořádným historickým znalostem, které Jirásek ve své divadelní hře projevil, lze nad tímto nedopatřením mávnout rukou. Svým citem totiž na druhé straně evokoval neklidnou atmosféru, která v pražských městech panovala po Malešovu a jež vyústila ve spor o další politickou linii, spor, o němž více tušíme, než víme. V Žižkově ležení, jak naznačují příslušné pasáže Eneovy *Historie české*, nebyla situace jiná.¹⁶ Útok na Prahu a její zpusťování si zřejmě ani někteří Žižkoví bojovníci nedokázali dost dobře představit. Zvláště když znali 5. knihu Mojžíšovu, která o dobývání nepřátelských měst v 20. kapitole říká:

12. Pakli by v pokoj s tebou nevešli, ale bojovali proti tobě, oblehneš je.

13. A když by je Hospodin, Bůh tvůj, dal v rukou tvou, tedy zbiješ v něm ostrosti meče všecy pohlaví mužského.

14. Ženy pak, dítky a hovada i cožkoli bylo by v městě, všecy kořisti jeho rozbituješ sobě, a užívati budeš kořisti nepřátel svých, kteréž by dal tobě Hospodin, Bůh tvůj.

15. Tak učiníš všecněm městům daleko vzdáleným od tebe, kteráž nejsou z měst národů těchto.

16. Z měst pak lidu toho, kterýž Hospodin, Bůh tvůj, dává tobě v dědictví, žádné duše živiti nebudeš.

(Bibli svatá 1613/1922, s. 192–193)

A Žižka, sám sebe považující za prodlouženou a trestající ruku Hospodinovu, ve svých odkazech na Bibli výrazně preferoval Starý zákon (75 % odkazů v hejtmanových dochovaných písemnostech) před Novým zákonem (25 % odkazů). Boj o Prahu by byl nesporně zápasem na život a na smrt.

Při rozboru Jiráskovy historické beletrie každého vždy znovu a znovu překvapí autorovy rozsáhlé historické vědomosti i jeho nesporný cit pro kritiku pramene. Stačí uvést, s jakou bravurní jistotou odlišil v českých kronikách pozdní podání od dějinné reality, aby sestavil sbírku *Starých pověstí českých*. Jindy se autentické historické události a mluva existujících dokumentů nenásilně prolínají

16 Jirásek ve svém dramatu učinil hlavním viníkem malešovské katastrofy umírněného husitského mistra Křišťana z Prachatic. O něm však prameny v této souvislosti mlčí, byť Křišťan nechoval husitské radikály v lásce. K neklidu v Žižkově ležení, snad na podkladě ozvuku českých zpráv viz Enea Silvio 1998, s. 135.

s fikcí jen obtížně postižitelnou od dějinné skutečnosti (kupř. *V cizích službách*). I po dlouhých desetiletích tak Jirásek dokáže zaskočit zkušené badatele, včetně své dnes největší žijící znalkyně.¹⁷ Pro humanitní vědce není ovšem nic krásnějšího než v zdánlivě dokonale prozkoumaném tématu nalézat nové a nové poznatky i překvapivé souvislosti.

PRAMENY A LITERATURA

BARTOŠ, František Michálek

1924 „Studie o Žižkovi a jeho době I. Žižka a Rokycana“, *Časopis Národního muzea* 98, 1924

1965 „Husitská revoluce. I. Doba Žižkova 1415–1426“, *České dějiny II/7* (Praha: Nakladatelství ČSAV)

BECKOVSKÝ, Jan František

1700 *Poselkyně starých příběhův českých* (Praha)

BIBLÍ SVATÁ

1613/1922 *Biblí svatá to jest Svatá písma Starého i Nového zákona* (Praha: Nákladem Britické i zahraničné společnosti biblické; kralický text z 1613 opravený podle původních textů)

BOUBÍN, Jaroslav

1982 „Tři korybutovské písemnosti“, *Folia historica Bohemica* 4, 1982

1997 „Mistr Jan z Rokycan. Stručný náčrt jeho životních osudů“, in J. B. – Jana Zachová: *Žaloby katolíků na mistra Jana z Rokycan* (Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany)

ČECH, Svatopluk

1880 „Žižka“, in *Nová sbírka veršovaných prací* (Praha: Grégr a Dattel)

ČELAKOVSKÝ, Jaromír

1920 „O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských“, *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy I/2*, 1920

17 Jaroslava Janáčková se domnívala, že si jména husitských bojovníků Baby a Hrdinky vymyslíl Jirásek pro drama *Jan Roháč* (Janáčková 1987, s. 353–354). Ve skutečnosti uvádí přízviska obou mužů mezi popravenými Roháčovými druhy katolíky Bartošek z Drahonice ve své *Kronice*. Viz FRB V, s. 621. Snad mi moje vzácná učitelka a svého času přísná examínátorka toto úsměvně zpřesnění jiráskovských poznatků promine.

ČERNÝ, Adolf (pseud. JAN ROKYTA)

1926 „Žižka před Prahou“, in *Žižka, náš bratr věrný* (Praha: J. Otto)

ČERVINKA, Otakar

1875 *Jan Žižka z Kalichu*. Epická báseň (Praha: T. Mourek)

ČORNEJ, Petr

1987 *Tajemství českých kronik* (Praha: Vyšehrad)

1991 „Sakrální a úsměvné podoby husitské tradice“, in *Proudý české umělecké tvorby 19. století*. Smích v umění, red. Marta Ottlová – Milan Pospíšil (Praha: Ústav pro hudební vědu ČSAV)

1993 „Václav Vladivoj Tomek, Jan Žižka a husitská epocha“, in V. V. Tomek: *Jan Žižka* (Praha: V ráji, 2. vydání, reprint vyd. nakl. J. Otto 1879)

1999 „Ke genezi Palackého pojetí husitství“, in *František Palacký 1798/1998*. Dějiny a dnešek. Sborník z jubilejní konference, red. František Šmahel za spolupráce Evy Doležalové (Praha: Historický ústav AV ČR)

2000 *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402–1437* (Praha – Litomyšl: Paseka)
v tisku „Skon českého bohatýra“, in *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, red. Helena Lorenzová – Taťána Petrasová

ENEA SILVIO

1998 *Aeneae Silvii Historia Bohemica* – *Enea Silvio Historie česká*, k vydání připravili a z latinského originálu přeložili Dana Martinková, Alena Hadravová a Jiří Matl (Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR)

FONTES

1893 *Fontes rerum Bohemicarum V*, edd. Josef Emler – Jaroslav Goll (Praha: Historický spolek)

bez data *Fontes rerum Bohemicarum VII*, ed. Josef Emler (Praha), nedistribučováno

GRYGIEL, Jerzy

1988 *Życie i działalność Zygmunta Korybutowicza* (Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Wydawnictwo PAN)

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav

1541 *Kronika česká* (Praha)

JANÁČKOVÁ, Jaroslava

1987 *Alois Jirásek* (Praha: Melantrich)

JIRÁSEK, Alois

1955 *Jan Žižka*, ed. Julie Štěpánková (Praha: SPN)

KAVKA, František

1953 *Husitská revoluční tradice* (Praha: SNPL)

KOŘALKA, Jiří

1998 *František Palacký (1798–1876). Životopis* (Praha: Argo)

KRATOCHVÍL, Miloš Václav

1956 *Husitská kronika* (Praha: SNDK)

KRAUS, Arnošt

1924 *Husitství v literatuře, zejména německé III* (Praha: Rozpravy ČAVU, třída III)

KROFTA, Kamil

1911/1946 *Mistr Jan Rokycana* (Rokycany 1911); odkaz na dostupnější výbor statí: *Duchovní odkaz husitství* (Praha: Svoboda)

LACINA, Josef (pseud. KOLDA MALÍNSKÝ)

bez data (1883) „Žižkova dcera“, in *Kronika. Historické obrázky I* (Praha: J. Otto)

MACEK, Josef

1958 „Úmluvy zdicke“, in *Sborník prací k počtě 75. narozenin akademika Václava Vojtíška*, AUC – Philosophica et historica II, 1958

NEJEDLÝ, Zdeněk

1899 „Mládí M. Jana z Rokycan“, *Časopis Musea Království českého* 73, 1899 (Zde též úplná edice *Žalob z rukopisu dnešního Státního oblastního archivu v Třeboni*, sign. A 16, fol. 84^v–86^f, s. 5328–134)

PALACKÝ, František

1939 *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě III* (Praha: Kvasnička a Hampl)

1873 *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I* (Prag: Friedrich Tempsky), edice

PEKAŘ, Josef

1924 „Jan Žižka I. Žižka u Eneáše Sylvia“, *Český časopis historický* 30, 1924

1930 *Žižka a jeho doba III* (Praha: Vesmír)

1933 *Žižka a jeho doba IV* (Praha: Vesmír)

PROKEŠ, Jaroslav

1926 „Jubilejní literatura o Žižkovi (část II)“, *Časopis Matice moravské* 50, 1926

RAK, Jiří

1981 „Husitství v díle Václava Vladivoje Tomka“, *Husitský Tábor* 4, 1981

1994 *Bývalí Čechové* (Praha: H&H)

SBORNÍK ŽIŽKŮV

1924 *Sborník Žižkův 1424–1924*, red. Rudolf Urbánek (Praha: Vědecký ústav vojenský)

SCHMIDT, Hermann

1969 *Hus und Hussitismus in der tschechischen Literatur des XIX. und XX. Jahrhunderts* (München: O. Sahner)

SPUNAR, Pavel

1995 *Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans. Tomus II.* (Warsaviae: Wydawnictwa IHN PAN – Pragae: Ústav pro klasická studia AV ČR)

ŠMAHEL, František

1969 *Jan Žižka z Trocnova* (Praha: Melantrich)

1984 „Pražská města mezi dvěma převraty 1427–1483“, *Documenta Pragensia* 4, 1984

1993 *Husitská revoluce III* (Praha: Historický ústav AV ČR)

1998 „Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká“, in *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio Historie česká* (Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR)

TOMEK, Václav Vladivoj

1866 *Základy starého místopisu pražského I* (Praha: Královská česká společnost nauk)

1879 *Jan Žižka* (Praha: Jan Otto)

1879 *Dějepis města Prahy IV* (Praha: F. Řivnáč)

1881 *Dějepis města Prahy V* (Praha: F. Řivnáč)

URBÁNEK, Rudolf

1925 *Žižka v památkách a úctě lidu českého* (Brno: FF Masarykovy univerzity v Brně); nově výrok přetiskli J. Boubín – J. Zachová: *Žaloby katolíků na mistra Jana z Rokycan* (Praha 1997), s. 46 a 71.

VLK, Jan (red.) a kol.

1997 *Dějiny Prahy I* (Praha – Litomyšl)

VRCHLICKÝ, Jaroslav

1899 „Žižka před Prahou“, in *Bozi a lidé* (Praha: J. Otto)